

O'ZBEKISTONDA NOGIRONLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY MUAMMOLARI

Ashurova Samodil Kamol qizi

Toshkent tibbiyot akademiyasi talabasi

Baratov Laziz Zuhridin o'g'li

Toshkent tibbiyot akademiyasi talabasi

Annotsatsiya: Ushbu maqolada nogironlarning ushbu toifadagi odamlar uchun qanday imkoniyatlar bo'lishi kerakligi, ularning huquq va erkinliklarini buzmasdan to'liq hayotga to'liq integratsiyalashuvi uchun qanday sharoitlar bo'lishi kerakligidan dalolat beruvchi ko'plab ma'lumotlar muhokama qilinadi. .

Kalit so'zlar: nogironlik, davlat, sog'liqni saqlash, inklyuziv ta'lim, rehabilitatsiya, yordam, ijtimoiy himoya.

Аннотация: В этой статье рассмотрено множество информации которые свидетельствуют об возможностях для инвалидов на уровне того, что должно быть для этой категории людей, какие условия должны быть для их полного вливания в полноценную жизнь, без ущемления их прав и свобод.

Ключевые слова: инвалидность, правительство, здравоохранение, инклюзивное образование, реабилитация, вспомогательные средства социальная защита.

Annotation: This article discusses a lot of information that testifies to the opportunities for people with disabilities at the level of what should be for this category of people, what conditions should be for them to fully integrate into a full life, without infringing on their rights and freedoms.

Key words: disability, government, healthcare, inclusive education, rehabilitation, aids, social protection.

Yurish, yugurish, sakrash va faqat o'zing yoqtirgan ishingni tashqaridan yordamsiz qilish qanday baxt ekanligini tushunish uchun hech qanday a'zo yoki sog'likni yo'qotish shart emas, atrofga nazar tashlash, nogironlarni ko'rish kifoya. Bu esa bizga yuqoridan berilgan yaxshiliklar haqida fikr yuritish imkoniyatini beradi va biz bundan minnatdor bo'lishimiz kerak. O'zbekistonda nogironlarning ijtimoiy-iqtisodiy muammolari va ularning yechimlari hukumat darajasida ko'rib chiqilmoqda. Jamoat sohalarida ushbu guruhning sog'liqni saqlash, ta'lim, rehabilitatsiya va yordamchi rehabilitatsiya vositalaridan foydalanish imkoniyati, mehnat bozori, infratuzilma, ijtimoiy himoya, nogironlar hayotini yaxshilash uchun zarur bo'lgan islohotlar bo'yicha tavsiyalar baholanadi. Ushbu mavzuni o'rganishda biz mavjud axborot kanallari orqali ko'plab ma'lumotlarni ko'rib chiqdik. Katta hajmdagi ma'lumotlar nogironlarning ushbu toifadagi odamlar uchun nima bo'lishi kerakligi, ularning huquq va erkinliklarini buzmasdan to'liq hayotga to'liq integratsiyalashuvi uchun qanday sharoitlar bo'lishi kerakligi darajasidagi imkoniyatlardan dalolat beradi. Biroq Jahon bankining O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslarni hisobga olgan holda e'lon qilgan hisobotiga tayanib,

“Nogironlarning rasmiy soni, ya’ni aholining 2,1 foizi, taxminiy ko‘rsatkichni hisobga olgan holda, juda kam baholanadi. Dunyo bo‘ylab odamlarning 15 foizi qandaydir nogironlikka ega va ularning 80 foizga yaqini rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi.

Xulosa shunisi bilan izohlanadiki, ko‘pchilikda milliy oilalarda mentalitetga asoslanib, oila sirlari, hatto bola nogiron bo‘lsa yoki biron bir og‘ish bo‘lsa ham, kelajakdagi naslga tegishli bo‘lgan sirlar ko‘pincha oshkor etilmaydi. Oilada sodir bo‘ladigan hamma narsa ko‘pincha o‘rganilmagan ob‘ekt bo‘lib qoladi va bunday muammolarga duch kelgan har bir oila o‘z-o‘zidan echim topadi. Buni, albatta, ochiq jamiyat nuqtai nazaridan ko‘rib chiqish qiyin, lekin mentalitet va oilaviy an‘analarga munosabat nuqtai nazaridan, ma‘lumotni jamoatchilikdan yashirishda ayblab bo‘lmaydi. Ammo shunga qaramay, hukumat fuqarolarning nogironligini nogironlik darajasiga emas, balki kasallikning og‘irligiga qarab belgilashni taklif qiladigan loyihani ko‘rib chiqish uchun taklif qildi. Taklif etilgan loyihada –

“a) fuqarolarning nogironlik darajasiga qarab nogironlikni belgilash amaliyotidan voz kechish. Buning o‘rniga nogironlarni hayotga ijtimoiy moslashtirish va sog‘lig‘ini tiklash bo‘yicha xalqaro standartlarga muvofiq nogironlikni belgilash tartibini joriy etish;

b) mustaqil harakat qila olmaydigan va harakatlana olmaydigan shaxslarning barcha ijtimoiy infratuzilma ob‘ektlaridan to‘siqlarsiz foydalanishi uchun qulay sharoitlar yaratish;

c) nogironligi bo‘lgan shaxslarga axborot texnologiyalaridan qulay formatlarda, imo-ishora tilida va boshqa muqobil aloqa shakllarida (panduslar, liftlar, imo-ishora tilidan tarjimalar, ovozli va vizual signallar va boshqalar) foydalanish imkoniyatlarini yaratish”.

Shunday qilib, nogironlar soni bo‘yicha ma‘muriy ma‘lumotlar va so‘rov natijasida olingan nogironlikning tarqalishi to‘g‘risidagi ma‘lumotlar o‘rtasidagi sezilarli farq ham yuqoridagi omillar bilan izohlanadi. Biroq, tadqiqotimizdan maqsadimiz nogironlar toifalarini nogironlarning hayotga ijtimoiy moslashuvi va ularning sog‘lig‘ini tiklashi nuqtai nazaridan iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqishdir. Ular jamoat transporti xizmatlari, jamoat foydalanish joylari, ta‘lim, ochiq havoda dam olish va mamlakat fuqarolari foydalanishi mumkin bo‘lgan boshqa imtiyozlardan qay darajada to‘liq foydalanmoqda. Bularning barchasi “2022-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasini “Inson g‘amxo‘rligi va sifatli ta‘lim yilida” amalga oshirishga oid Davlat dasturi to‘g‘risida”gi Prezident qarori loyihasida nazarda tutilgan. ijtimoiy himoyaga

muhtoj aholi, jumladan, nogironlar, og'ir bemorlar, keksalar va boshqalarga ko'rsatilayotgan imtiyozlar va innovatsiyalar soni.

Ushbu yo'nalishda olib borilayotgan tadqiqotlar bir necha bosqichlarga bo'linadi: 1. Tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati; 2. Jins va nogironlik; 3. Foydalanish mumkin bo'lgan muhit; 4. Ta'lim olish imkoniyati; 5. Ishga kirish imkoniyati.

O'rganilgan materiallarga asoslanib, quyidagi xulosalar chiqarish mumkin: nogironligi bo'lgan oilalar (bolalar, kattalar) nogironlik bo'yicha ro'yxatga olinganlarning 25% dan ortig'ini tashkil etuvchi nogironlar aravachalarini mustaqil ravishda sotib olish imkoniyati yo'qligi sababli ijtimoiy ta'minot organlariga murojaat qilishdi. Nogironligi bo'lgan shaxslar reabilitatsiya qilish uchun yordamchi vositalar va xizmatlarga muhtoj - 44%. Ulardan 21,5 foizi foydalanish imkoniyatiga ega bo'lib, faqat 2,8 foizi davlat muassasalaridan bunday mablag'larni olgan. Taqqoslash uchun, nogiron bolalarning reabilitatsiya vositalari va vositalaridan foydalanish imkoniyati kattalarga qaraganda ancha kam; erta aralashuv xizmatlari ko'rsatilmagan va nogiron bolalarning oilalari ulardan foydalana olmaydi. Hukumat mahsulotlar va xizmatlar sifatini yaxshilash va nogironlarga ko'proq tanlash imkoniyatini berish uchun reabilitatsiya uchun yordamchi vositalarni taqdim etishda bozor raqobatiga maqsadli harakat qilmoqda. Bu reabilitatsiya mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan materiallarning narxini yanada pasaytirishi mumkin. Tibbiy-mehnat ekspert komissiyalarida ayollar va qizlarning umr ko'rish davomiyligi uzoqroq bo'lganligi sababli nogironlik bo'yicha xulosalar ko'proq beriladi. Kerakli infratuzilmalardan foydalana olmaslik nogironlarning turmush tarzi va farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Toshkent shahridagi ko'plab binolar va ijtimoiy infratuzilma ob'yektlari nogironligi bo'lgan shaxslar foydalanishi uchun moslashtirilmagan, garchi infratuzilmadan foydalanishda og'ir turmush tarziga ega bo'lgan yuz mingga yaqin aholi mavjud. Poytaxtdagi jamoat transporti ham nogironlar uchun qulaylik mezonlariga javob bermaydi, bu esa nogironlar farovonligi uchun jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib keladi. Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun jamoat transportida mavjud muammolar: Toshkent shahrida ovozli prefikslar bilan jihozlangan birorta ham svetofor yo'q (ko'zi ojiz piyodalar uchun); to'xtash joylarida maxsus texnik qurilmalar, taktik orientatsiya belgilarining yo'qligi; Toshkent shahrida nogironlarning jamiyatga integratsiyalashuvi uchun to'siqsiz hayot sharoitlarini yaratish tizimi yaratilmagan, tashkiliy, uslubiy va axborot ta'minoti mavjud emas; Ko'pgina transport infratuzilmasi ob'ektlari, shuningdek, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari binolarida nogironlar va nogironlarning o'tishini

osonlashtiradigan maxsus qurilmalar, liftlar, panduslar mavjud emas, bu esa sog'liqni saqlash, ta'lim, madaniyat, jismoniy tarbiya va sport. Nogironligi bo'lgan shaxslarning erkin harakatlanishini ta'minlaydigan turar-joylarning yo'qligi ushbu toifadagi fuqarolarning huquqlarini buzadi va ularning jamiyat hayotida to'liq ishtirok etishi, ta'lim olishi, mehnat qilishi va boshqa faoliyat turlarida ishtirok etishiga to'sqinlik qiladi, bu esa ularning hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, nogironlar, ayniqsa, jismoniy funktsiyalari zaif bo'lganlar, o'zlarini majburiy ijtimoiy chetlatish holatiga tushib qolishadi, boshqalarga qaram bo'lib qolishadi va shaharlarda yashash imtiyozlaridan foydalana olmaydilar. Tajriba tariqasida 2021-2022 o'quv yilidan boshlab O'zbekiston shaharlari, shuningdek, Toshkent shahri tumanlaridagi umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim tizimi joriy etildi. Ushbu tajriba dasturi natijalariga ko'ra, respublikaning boshqa hududlarida ham ta'limga inklyuziv yondashuv joriy etiladi. Yangi o'quv yilida O'zbekistonning barcha hududlaridagi 225 umumta'lim maktabi imkoniyati cheklangan bolalar uchun o'z eshiklarini ochdi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bolalar jamg'armasining (YUNISEF) Toshkentdagi vakolatxonasi buni mamlakatimiz tarixida ta'lim sohasida misli ko'rilmagan qadam deb atadi. Bu Prezidentning 2020-yil oktabrdagi qarori bilan tasdiqlangan 2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasiga muvofiq ishlab chiqilgan. Biroq o'rganish shuni ko'rsatadiki, umumta'lim maktablari hali bunga tayyor emas, chunki ularda nogiron bolalar uchun qulay infratuzilma va hojatxonalar, ta'lim jarayoni uchun zarur bo'lgan qulayliklar, malakali kadrlar mavjud emas. Jumladan, surdo-tarjimonlar, ko'zi ojizlar uchun Brayl alifbosi darsliklari, o'qishda va eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun o'qituvchi va repetitorlarga ehtiyoj sezilmoqda. O'zbekistonda tadbirkorlar va ishlab chiqaruvchilarga foydali ta'sir ko'rsatadigan qoidalar davlat darajasida qonuniylashtirildi, chunki nogironligi bo'lgan shaxslarning ishlab chiqarish faoliyatiga jalb etilishi munosabati bilan, pirovardida, ishga yollagan tadbirkorlar uchun soliq va yig'imlar to'lash bo'yicha imtiyoz va preferensiyalar mavjud. nogironlar. Ammo shunga qaramay, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy himoya tizimining mavjud tuzilmasi nogironligi bo'lgan shaxslarning rasmiy mehnat bozorida ish izlashga bo'lgan motivatsiyasini pasaytiradi. Nogironlik nafaqasidan foydalanish tibbiy-mehnat ekspert komissiyalari tomonidan tibbiy "qobiliyatga layoqatsiz" deb baholanganlar uchun cheklangan. Bu mehnat bozorida nogironlarni istisno qiladi. Ishlayotgan nogironlar tibbiy-mehnat ekspert komissiyalarida muntazam tibbiy ko'rikdan o'tishda nogironlik nafaqasini yo'qotishdan qo'rqishadi. Shu sababli ular ko'proq iqtisodiyotning norasmiy

sektorida ishlashni afzal ko'radilar. Raqobatbardosh bozorda korxonalar o'z boshqaruv siyosatini tartibga solishi mumkin, bu erda asosiy e'tibor xodimlarning mobil qismiga qaratilgan va qabul qilingan qarorlar nogironlar foydasiga bo'lmasligi mumkin, shuning uchun nogironlik nafaqasidan mahrum qilish ularni tom ma'noda zaif qiladi. . Shuning uchun ular iqtisodiyotning norasmiy sektorida ishlashga qaror qilishdi.

“Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasigacha” tamoyili asosida 2022–2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqilib, amalga oshirish vazifasi qo‘yildi: “Ijtimoiy himoyaning yagona reyestri” axborot tizimida yordamga muhtoj xotin-qizlar, yoshlar va nogironligi bo‘lgan shaxslar to‘g‘risidagi alohida ma’lumotlar bazasi, shu jumladan “Ijtimoiy himoyaning yagona reyestri”ni “Temir daftar”, “Yoshlar daftarchasi” va “Ayollar daftarlari” bilan integratsiyalash; pensiya tayinlashda bolalikdan 18 yoshgacha bo'lgan nogiron bolalarni parvarish qilish vaqtini ish stajiga kiritish. Jamoatchilik va erkin mutaxassislar tomonidan aniqlangan muammolar o‘zining ijtimoiy-iqtisodiy yechimini talab qiladi va kutmoqda. Bu muammolarni nafaqat byudjet tashkilotlari ishtirokida, balki Vatanimiz, xalqimiz ravnaqiga o‘z mablag‘i, aql-zakovati yo‘lida sarflayotgan homiylar (badavlat tadbirkorlar) ham hal etishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zR 28.01.2022 yildagi 60-son. 2022-2026-yillarda Yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida. Harakatlar strategiyasi doirasida rivojlanishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha.
2. <https://uzbekistan.un.org/ru/183209-oon-i-pravitelstvo-uzbekistana-zapuskayut-sovmestnyu-programmu-po-pravam-lic-3.https://documents1.worldbank.org/curated/en/099415012202113860/pdf/P1569620fed8da09c0b06c09f8bbbe48eaf.pdf>
3. <https://lex.uz/ru/docs/5044745>
4. <https://regulation.gov.uz/ru/d/76071>
5. <https://xs.uz/ru/post/o-strategii-razvitiya-novogo-uzbekistana-na-2022-2026-gody>
6. Усмонова Дильноза Тулкуновна. (2023). ТЕХНОЛОГИЯ ПОЛУЧЕНИЕ ЦЕЛЛЮЛОЗЫ ИЗ ДРЕВЕСИНЫ. Conferencea, 116–121. Retrieved from <https://conferencea.org/index.php/conferences/article/view/2561>
7. Tulkunovna, U. D., & Miromilovich, M. S. CHALLENGES OF CHEMISTRY AS A MEANS OF DEVELOPING EDUCATION.